

DLA doktori értekezés tézisei

Farkas Katalin

Alfred Schnittke hegedűművei

Témavezető: Wilhelm András

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású

doktori iskola

Budapest

2011

I . A kutatás előzményei

Az Alfred Schnittkével foglalkozó nemzetközi irodalom rendkívül kiterjedt, már életében több könyv megjelent róla – az első még nyolc évvel halálát megelőzően¹ –, s napjainkban is sorra születnek műveivel foglalkozó tudományos írások.

Kutatásom során két, számomra szembeötlő hiányossággal találkoztam. Az első, hogy Schnittke külföldi ismert- és elismertségével ellentétben Magyarországon szinte nem tudunk erről az igen termékeny, eredeti és a hegedűt kompozícióiban különös mértékben előtérbe helyező zeneszerzőről. A második, hogy ezidáig a külföldi irodalomban sem jelent meg egyetlen, a szerző hegedűműveit összefoglaló, vagy ismertető munka sem, pusztán egy-egy művét boncolgatja néhány tanulmány.²

¹ Valentyina Holopova, Jevgenyija Csigarjeva: *Alfred Snitke*. (Moszkva: Szovjetszkij Kompozitor, 1990)

² Például: Fíona Héarún-Javakhishvili: „The co-existence of tonality and dodecaphony in Schnittke’s First Violin Sonata: their crystallisation within a cyclic structure.” és Paul Westwood: „Schnittke’s Violin Sonata No. 2 as an open commentary on the composition of modern music”. in: George Odam (szerk.): *Seeking the Soul the Music of Alfred Schnittke*. (London: The Guildhall School of Music & Drama, 2002), 67-77, 46-56.

Dolgozatomban ezeknek a hiányosságoknak a pótlását kísérem meg.

II. Források

A művek ismertetéséhez, elemzéséhez mindenekelőtt a kottákat és Schnittke saját darabjaihoz fűzött magyarázatait vettem alapul.³ Ezen kívül nagy segítségemre volt még Alexander Ivashkin igen részletes életrajzi írása,⁴ melyben Schnittke műveinek jegyzékét is közli 1996-ig bezárólag,⁵ valamint gyűjteménye, amelyben többek között Schnittke XX. századi zenéről írott tanulmányait és személyes beszélgetéseiket foglalja

³ Alfred Schnittke: „Werkübersicht”. In: Jürgen Köchel, Hans-Ulrich Duffek, Helmut Peters, Ulrike Patow, Mark Heyer (szerk.) *Alfred Schnittke zum 60. Geburtstag – Eine Festschrift*. (Hamburg: Hans Sikorski, 1994), 77-134.

⁴ Alexander Ivashkin: *Alfred Schnittke* (London: Phaidon Press, 1996)

⁵ A művek teljes listája Onno van Rijen jegyzékében található, hegedűmű nem keletkezett 1994 után.

össze.⁶ A polistiliztika ismertetésénél főként Schnittke saját tanulmányára⁷ támaszkodtam.

III. Módszerek

Dolgozatom első fejezetében a zeneszerzőt mint embert kísérem meg bemutatni, mivel személyisége megismerésén keresztül műveihez is közelebb kerülhetünk. Az életrajzi adatokat és Schnittke fontosabb műveinek jegyzékét a Függelékben közlöm. A második fejezet a zeneszerző stílusának fejlődését, alakulását tárgyalja, majd a polistiliztikát –, mint Schnittke érett zeneszerzői korszakára s egyben több hegedűművére jellemző komponálási metódust – ismerteti. A harmadik fejezetben, alfejezetekre bontva sorra veszem Schnittke négy hegedűversenyét, négy hegedű-zongora szonátáját s egyéb kisebb lélegzetű hegedűművét. Az egyes művek tárgyalásakor

⁶Alexander Ivashkin (szerk.): *A Schnittke Reader* (Bloomington: Indiana University Press, 2002)

⁷ Alfred Schnittke: „Polystylistic Tendencies in Modern Music”. In: Alexander Ivashkin (szerk.): *A Schnittke Reader*. (Bloomington: Indiana University Press, 2002), 87-90.

más-más szempontokat helyezek előtérbe, igyekszem az adott mű leglényegesebb vonásait megragadni, ezáltal nyerhetünk a hegedűművekről átfogó képet. A negyedik fejezetben a tárgyalt művek technikai követelményeit, problémáit foglalom össze, végül a zárófejezetben néhány Schnittke életében jelentős szerepet betöltő hegedűs-barátságra mutatok rá.

IV. Eredmények

Alfred Schnittke műveivel grazi posztgraduális tanulmányaim során kerültem kapcsolatba, amikor tanárom inspirációjára elkezdtem foglalkozni egyik szonátájával. Vonzott a számomra akkor teljesen ismeretlen terület, s igyekeztem minél többet megtudni a szerzőről és darabjairól. Műveinek zenei értéke mellett Schnittke személyisége, gondolatai az életről, zeneszerzésről megérintettek, s amint jobban megértettem a művek mögött meghúzódó erkölcsi és szellemi tartalmakat, még inkább arra a felismerésre jutottam, hogy hegedűdarabjai több figyelmet érdemelnének – különösen itthon, Magyarországon.

Munkámban a hegedűműveken keresztül Schnittke zeneszerzői fejlődését 41 éven át kísérelhetjük figyelemmel, mivel a Fúga

szólóhegedűre 1953-ban, a III. Szonáta 1994-ben keletkezett.⁸ A négy szonáta mindegyike egy-egy alkotói periódust képvisel, s hegedűverseny is csupán a zeneszerző késői korszakában nem keletkezett. A kisebb darabok szinte mindegyike alkalmi kompozíció, a zeneszerző életében egy adott eseményhez vagy konkrét inspirációhoz kapcsolható.

Schnittke életével, polistiliztikájával, csellószonátájával, IV. vonósnégyesével vagy késői műveivel már foglalkoztak könyvek, disszertációk,⁹ I és II. szonátájáról is ismert néhány tanulmány,¹⁰ de a hegedűművekkel összefoglalóan ezidáig nem foglalkozott semmiféle munka. Dolgozatom írása során egyre inkább megbizonyosodtam afelől, hogy ez az igen kiterjedt téma

⁸ Ez sorrendben a negyedik szonátája, az első halála után került elő, akkor kapta a *Szonáta 1955* elnevezést.

⁹ Például: Johannes Kleinmann: *Polystylistic Features of Schnittke's Cello Sonata (1978)*. DMA disszertáció, University of North Texas, 2010;

Aaminah Durrani: *Chorale and Canon in Alfred Schnittke's Fourth String Quartet*. PhD disszertáció, Louisiana State University, 2005

Maria Kostakeva: *Im Strom der Zeiten und der Welten. Das Spätwerk von Alfred Schnittke*. (Saarbrücken: PFAU-Verlag, 2005)

¹⁰ Ld. 2. jegyzet.

számtalan megismerésre és elmélyedésre érdemes területet kínál még, s remélem, hogy az általam megkezdett munkának lesz a jövőben folytatása.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

2011 szeptemberében Gábor Józseffel együtt megszólaltattuk Magyarországon először az I. szonáta eredeti hegedű-zongora változatát, s a Szvit régi stílusban című művet:

Egyetemi Hangversenyterem – volt zsinagóga (9025 Győr, Kossuth Lajos utca 5.), 2011. szeptember 23. (péntek) 18 óra, Farkas Katalin-hegedű, Gábor József-zongora kamaraestje.

Műsor:

Alfred Schnittke: Szvit régi stílusban, J. S. Bach: g-moll szólószonáta BWV 1001, Igor Stravinsky: Duo Concertant, Alfred Schnittke: I. szonáta

További terveim között szerepel a többi szonáta hangversenyműsoraimba történő illesztése, s a Schnittke-művek tanári tevékenységem során való népszerűsítése.